

Hevesi András: Timár Virgil fia

Második kiadás

Mikor a Timár Virgil fia először megjelent,
Budapesten mindenki vádlott és vizsgálóbíró volt egy személyben,
mindenki vallott, alibit keresett, elszólta magát
és megtört a keresztkérdések súlya alatt,
az emberek ellenséget, árulót vagy cinkost szimatoltak egymásban,
származás, neveltetés, öröklött és szerzett érzékenység,
amely máskor az író legmagánosabb magánügye,
a művész termelőeszköze volt,
egyszerre diadalmas és fenyegető szociális magatartássá változott.
Nem csoda, ha ezt a magános és elszigetelt könyvet is
felszedték a politika mágnesei.
Pedig édeskevénye köze volt a politikához,
Babits ugyanebben a kötetében késettszemű embernek nevezi magát,
ez a könyv nem a pillanatnak íródott,
egész inspirációja az utolsó békeévek izgatott csöndjében,
árnyalt monotonijában gyökerezik.
A faji extázis, a népi miszticizmus tombolása idején
aligha jelent meg magyar könyv,
amelynek lelki háttere és formai mintaképei
ennyire túlmutatnának az ország határain.

Egy-két mult századbeli kísérletet leszámítva
a Timár Virgil mint műfaj egyedül áll a magyar irodalomban.
A magyar novella
- Jókai, Mikszáth, Móricz –
tájkép, életkép vagy anekdota, gyakran a kettő együtt;
a díszlet főszereplő, valósággal a díszlet történik:
a kopár, dezolált és mégis regényes táj,
a pipafüstös szoba a benne hemzsegő emberekkel,
az ebédlőasztal és a félelmes étvágyú vendégek.
A legjellemzőbb magyar novellákban
nincsenek vezető színészek, csak az együttes játszik,
a lelkek szinte felolvadnak a közösségben.
De a Timár Virgil csirája, amelyből az egész mű kinőtt,
nem jelenet, hanem érzés, izgatott, feszült várakozás,
a feszélyezettség és mámoros megnyílás különös egyensúlya,
rossz lelkiismeretű boldogság és remegő balsejtelmek,
két ember kényes, nyugtalanító, megalázó és mégis szép kapcsolata.
Különös műfaj,
amely nem a valóság ábrázolása
és nem egy magános lélek vallomása;
egy ember lelkében zajlik le és még sem szubjektív,
nem karakter rajza

és mégis csodálatos körvonalakkal bontakozik ki belőle
Timár Virgil vívódó, törékeny és félszeg alakja.
Talán a klasszikus francia regényhez áll legközelebb,
Manon Lescaut-hoz, Adolphe-hoz, a Double méprise-hez,
egy szenvedély története
és két lélek egymásra találása, közeledő és távolodó mozdulatai,
hol türelmetlen, hol ujjongó, hol fáradt meghittsége.
Két egymáshoz rögzített ember, tanár és tanítvány története,
akik közül az idősebb végül magára marad.
Kényes könyv, majdnem a pederázia témáját érinti,
mégis tiszta és olyan emelkedett ízlésű,
hogy ezen a ponton az ízlés
nem féke vagy éppen ellenpólusa a tehetségnek,
hanem maga a tehetség.
A konzervatív kritika tisztaságot és jó ízlést ajánl az írók figyelmébe,
de megfélekedezik arról,
hogy a gyanutlanul legelésző báránka tisztasága
írói szempontból épp oly kevésbé érdek,
mint egy szokványos sötét ruha ízlésessége,
mert egyiket sem fenyegeti veszedelem.
A remekművek merész színek harmóniájában
és baljóslatú, homályos szenvedélyek labirintusában
tiszták és ízlésesek.